

TÜCCAR PEYGAMBER^(SAS)

İnsanlık ailesinin medar-ı iftiharları olan peygamberler, Allah'ın seçip gönderdiği özel ve kâmil insanlardır. Büyük bir nimet olarak gönderilen o beşer sultanları, insanlara Allah'ın (cc) hem vahyini *tebliğ* etmişlerdir, hem o vahyin nasıl anlaşılacağını *tebyin* etmişlerdir, hem de o vahyin nasıl yaşanacağını *talim* etmişlerdir. Bu vazifelerini yerine getirirlerken de bu ağır sorumluluğa rağmen, muhataplarından en küçük bir ücret/karşılık istememişlerdir.¹ Peki, varlık gayeleri Allah'ın dinini insanlara ulaştırmak olan bu yüce elçiler nasıl geçinmiş, nasıl ailelerini geçindirmiş, nasıl hayatlarını idame etmişlerdir? Bu sorunun cevabı: “*El'in emeği ile değil, ellerinin emeği ile geçinmişlerdir.*” şeklinde olacaktır. Biz peygamberlerin bu hususunu belirtme adına çok rahat şu cümleyi kullanabiliriz: “*Onlar dinden konuşmuşlardır, ama asla dinden geçinmemişlerdir.*” İnsanlığı davet ettikleri dini asla bir geçim kapısına çevirmemişlerdir, hatta veren el hep onlar olmuştur. Bu hali bize peygamberlik silsilesinin son halkası, son mühür olan Efendimiz (sas) şöyle beyan ediyordu: “***Hiçbir kimse, asla kendi kazancından daha hayırlı bir rızık yememiştir. Allah'ın***

1. Bkz: Yunus Sûresi, 10/72; Hûd Sûresi, 11/29, 51; Şu'ara Sûresi, 26/23, 109, 145, 164, 180; Sebe Sûresi, 34/ 47

Peygamber'i Dâvud da kendi elinin emeğini yerdi."² Efendimiz'in (sas) burada özellikle Hz. Dâvud gibi hükümdar bir peygamberi bu iş için örnek vermesi manidardır. Mesaj gayet açıktır: Hz. Dâvud böyle ise siz artık diğer tüm peygamberleri düşünün...

Müfessirler Hz. Davud'un demiri işleme sanatını öğrenmesi ile alakalı şöyle bir olay nakletmektedirler:

Hz. Davud tebdîl-i kıyafetle çıkar dolaşır, gittiği yerlerdeki insanlara; "Davud nasıl biridir?" diye sorardı. Bir gün Cebrail (as) genç bir adam suretinde onunla karşılaşır ve Hz. Davud, ona da; "Ey Genç! Davud'u nasıl bilirsin?" diye sorar. Cebrail: "Davud, ne güzel bir kuldur. Fakat onda bir noksanlık vardır." Hz. Davud, merakla: "Nedir o?" diye sorar. Genç der ki: "Geçimini devlet hazinesinden temin ediyor. Hâlbuki insanların en hayırlısı kendi kazandığından yiyendir." Bu konuşmadan sonra Hz. Davud, ağlayarak mihrabına döner ve şöyle diyerek Allah Teâlâ'ya yalvarır: "Allah'ım! Bana, hazineye muhtaç etmeyen bir geçim yolu öğret!" Allah Teâlâ'da ona zırh yapmayı öğretir. Demiri yumuşatır. Öyle ki onun elinde demir başkasının elindeki hamur gibi olur.³

Gönderilen elçilerin hepsi ellerinin emeği ile geçinen, bu manada kimselerden herhangi bir beklenti içerisinde olmayan, böyle olduğu için de sözleri tesir eden kutlu peygamberlerdi. İnsanlığın ilk atası ve ilk peygamberi olan Hz. Âdem'in çiftçi, Hz. Nuh'un marangoz, Hz. İdris'in terzi, Hz. İbrahim'in bezzar/kumaşçı, Hz. Davud'un demirci, Hz. Süleyman'ın hasır sepet ustası, Hz. Zeke-riyya'nın marangoz, Hz. İsa'nın ise annesinin eğirdiği iplikleri satan birisi olduğunu unutmamak gerekir.⁴ Ayrıca, kaynaklarımızda Hz. Hûd ile Hz. Salih'in tüccar, Hz. Eyyüb'ün ziraatçı/çiftçi, Hz. Musa ve Hz. Şuayb'ın ise çoban olduğu belirtilir.⁵

O kutlu peygamberlerin temel özelliklerine vurgu yapmak için

2. Buhârî, *Buyû*, 15

3. Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 14, s. 266

4. Şeybâni, *Kitâbü'l-Kesb*, s. 74-78

5. Hubeysi, *el-Bereke fi fazli's-sa'yi ve'l-hareke*, s. 6

şu hususu da göz ardı etmemeliyiz. İnsanlara genel anlamda *tev-hidi, ahlaki ve adaleti* öğreten bu elçiler, “*yaşadıklarını anlatmalı, anlattıklarını yaşamalıydılar.*” Yani, sözleri ile hayatları birbirlerini desteklemeli asla biri diğerini gölgelememeliydi. Bütün bir varlık, onların böyle olduğuna şahittir, hepsinden öte Allah’ın kelamı olan Kur’an bunun en büyük şahididir. Her alanda bu böyle iken, o kutlu elçilerin insanlara yaslanmadan ve bir beklenti içerisinde girmeden alınlarının teri ile geçindikleri bilinen bir hakikattir. Biz bakışlarımızı son peygamber Efendimiz (sas) üzerinde yoğunlaştırdığımızda bunun nasıl olduğunu daha iyi anlarız.

Efendimiz (sas) mübarek ellerinde yetiştirdiği Sahâbe nesline hep ellerinin emekleri ile alınlarının terleriyle geçinmeyi tavsiye etmiştir. Müslüman’ın en önemli ahlaki vasıflarından birinin *istiğnâ* yani gönül zenginliği ve başkasından bir şey istememek olduğunu öğretmiştir. Sahâbe’den biri: “Ya Resûlullah! Bana bir amel söyle ki onu yaptığımda beni Allah da, insanlar da sevsin!” dedi. Efendimiz: “*Dünyaya rağbet etme ki Allah seni sevsin. İnsanların elinde bulunan şeylere göz dikme ki insanlar da seni sevsin.*” buyurdu. ⁶

Sahâbe’den Râfi b. Hadic’den rivayet edildiğine göre, birisi Efendimiz’e şöyle bir soru sordu: “Ey Allah’ın Resûlü! Hangi kazanç daha helaldir/temizdir?” Efendimiz (sas) buyurdular ki: “*Kişinin elinin emeği ile her makbul ve meşru alım-satım, en temiz/helal kazançtır.*”⁷ Başka bir hadisinde Efendimiz (sas) yine Sahâbe’yi alın terine sevk ederek ve özellikle de teşvik ederek der ki: “*Rızkın onda dokuzu ticarettedir. Onda biri ise sığır ve deve gibi büyük veya (daha çok) koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardadır.*”⁸

Taberanî’nin naklettiği bir hadiste de, Efendimiz (sas) Sahâbe’den birine nasihat verirken, ticareti Allah (cc) yolunda yapılmış

6. İbn Mace, *Zühd*, 1

7. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 4, s. 141

8. Münâvi, *Feydu'l-Kadir*, c. 3, s. 244, 245

bir cihad olarak tasvir eder. Buyurur ki: **“Kendin ve ailen için helal yoldan çalış. Zira bu Allah yolunda bir cihaddır. Bil ki, Allah’ın yardımı meşru ticaretle birliktedir”**⁹ İnsanın bakmakla yükümlü olduğu ailesine karşı sorumluluğunu yerine getirirken yaptığı işin değerini bu şekilde beyan eden Efendimiz (sas) ticaretin kaygan zeminde eminliğini koruyan tüccarın akıbetine dair de şöyle bir müjde verir: **“Doğru ve emîn/güvenilir tâcîr; peygamberler, sıddîkler ve şehitlerle beraberdir”**¹⁰

Allah Resûlü’nün (sas): **“Havarim”** dediği¹¹ Zübeyr b. Avvam ise bize Resûlüllah’ın şöyle dediğini rivayet edecektir: **“Sizden birinizin ipini sırtına alıp bir demet odun getirerek satması ve böylelikle Allah’ın bununla onun şerefini koruması, başkalarından bir şeyler istemesinden daha hayırlıdır. Kim bilir, belki de bir şeyler verilir minnet altında kalınır veya hiçbir şey verilmez zillete maruz kalınır.”**¹²

Enes b. Mâlik bu hadisin sebab-i vüruduna dair şöyle bir olay anlatır: “Peygamberimizin yanına Ensâr’dan fakir bir adam geldi ve çok kötü durumda olduğunu söyleyerek, yardım istedi. Efendimiz (sas) ona evinde bir şeyi olup olmadığını sordu. Adam, evde küçük bir kilim parçasının bulunduğunu, bunun bir kısmını üstlerine alıp bir kısmını da altlarına sergilediklerini, bir de su içtikleri bir kârbanın bulunduğunu söyledi. Efendimiz (sas) adama: **“Onları bana getir”** dedi. Adam hemen evine gitti ve onları aldı, geldi. Efendimiz (sas) adamın getirdiği o iki parça eşyayı açık arttırma ile iki dirheme sattı ve aldığı iki dirhemi adama vererek: **“Bunun bir dirhemiyle yiyecek al, ailene götür; diğeriyle de bir keser al, bana getir”** dedi. Adam öyle yaptı. Efendimiz (sas) kendi elleriyle o kesere bir sap taktı ve adama bununla gidip odun kesip toplamasını

9. Taberanî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, c. 7, s. 47

10. Tirmizî, *Buyû*, 4

11. **“Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim de Zübeyr’dir.”** Buhârî, *Cihad*, 40; Müslim, *Fedâilü’s-Sahâbe*, 48

12. Buhârî, *Müsâkât*, 13

ve bu işi on beş gün kadar devam etmesini söyledi. Adam söyleneni yaptı ve on beş gün sonra geldi. O güne kadar on dirhem kazanmıştı. Efendimiz (sas) adamın elindeki paraları aldı ve bu paranın bir kısmıyla yiyecek, bir kısmıyla da giyecek almasını emrederek, parayı adama verdi. İşte o anda yukarıdaki hadisi söyledi.

Efendimiz (sas) bu beyanları ile insanları, başkalarına yük olmak yerine, yük almaya teşvik ediyor; ona, buna el açmanın, dilencilik yapmanın veya beklenti içerisine girmenin yanlışlığına dikkat çekiyordu. Bu konuda bazen öyle uyarılarda bulunuyordu ki, Sahâbe ciddi manada zorlanarak bu ikazları yerine getiriyorlardı. Avf b. Mâlik'in anlattığı şu tablo bu meseleyi anlamamız açısından önemlidir. Avf b. Mâlik diyor ki: "Biz yedi, sekiz kişilik bir grup Allah Resûlü'nün yanında oturuyorduk. O anda Efendimiz bize: **"Allah'ın Resûlü'ne biat etmeyecek misiniz?"** dedi. Biz bu söze şaşırık, çünkü hepimiz daha önce biat etmiştik. Bundan dolayı dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana biat etmiştik!' Bu sözümüze karşı Efendimiz (sas) bir daha: **"Allah'ın Resûlü'ne biat etmeyecek misiniz?"** sözünü tekrarladı. Biz de yine sözümüzü tekrarlayarak dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana biat etmiştik!' Bunun üzerine Efendimiz (sas) üçüncü kez: **"Allah'ın Resûlü'ne biat etmeyecek misiniz?"** dedi. Biz anladık ki, Efendimiz başka bir şey üzerine bizden biat istiyor. Bundan dolayı hemen ellerimizi O'na doğru uzattık ve dedik ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana daha önceleri biat etmiştik. Şimdi ne üzerine biat edeceğiz?' O anda Efendimiz (sas) buyurdular ki: **"Allah'a kulluk edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, beş vakit namazı kılmak, itaat etmek ve -sesini biraz alçaltarak- hiç kimseden bir şey istememek üzere bey'at edeceksiniz!"** Bu söz üzerine hepimiz orada biat ettik. O gün orada biat edenleri sonraki yıllarda gördüm, Allah'a yemin ederim ki, onlardan birisi devenin üzerindeyken kamçısı yere düşerdi de onu kendisine vermesini kimselerden istemez, iner kendisi yerden alırdı." ¹³

"Yaşadıklarımı anlatan, anlattıklarımı yaşayan" Efendimiz (sas),

13. Müslim, *Zekât*, 108

istiğna ve elinin emeği ile geçinme meselesinde Sahâbe'ye ne demişse önce kendisi yapmış, ta çocukluktan itibaren bu konuda insanları kendisine hayran bırakan bir kamet/duruş ortaya koymuştur. Nasıl mı? O'nun hayat defterinin sayfalarını bu gözle çevirmeye başlayalım.

Yetim, Çoban ve Tüccar

Kur'an, Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Peygamberimizin çocukluktan nübüvvete kadar olan hayatını şöyle özlü ifadelerle anlatır: **“Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı. Gerçekten senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır. Pek yakında Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın. O, seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi? Öyleyse yetimi sakın ezme. El açıp isteyeniyi de sakın azarlama. Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla her daim an.”**¹⁴

Kur'an'ın buyurduğu gibi yetim olarak gözlerini dünyaya açtı Efendimiz (sas)... Daha O, annesinin karnındayken babası Abdullah, Yesrib'de vefat etti.¹⁵ Altı yaşına gelince babasının kabrini ziyaretten dönerken *Ebvâ* denilen mevkide annesi Âmine'yi ebedi âleme kendisi yolcu etti. O güne kadar yetimdi, o günden sonra hem yetim, hem öksüz oldu. Yanında bir tek **“annemden sonra annem”** dediği iki kadından biri olan Ümmü Eymen vardı.¹⁶ Üm-

14. Duha Süresi, 93/1-11

15. Babası Abdullah'tan Efendimiz'e (sas) miras kalan şeyler şunlardı: Şükran adlı bir köle ve bunun Sâlih adındaki oğlu, (İbn Sa'd'a göre, bu köle miras kalmamış, sonraları Efendimiz (sas) onu parası ile Abdurrahman b. Avf'tan almıştır.) Ümmü Eymen adlı bir cariye ile beş deve ve bir miktar koyun. Annesinden de, Benû Ali mahallesinde, dünyaya geldiği ev miras kalmıştır. Bkz: İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 1, s. 100, Ebû 'Ubeydi'l-Kâsım b. Selâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 14-21

16. Efendimiz (sas) bu ifadeyi hayatı boyunca iki hanım için kullanmıştır. Bu hanımlardan biri Hz. Ali'nin annesi Fatıma bint Esed, diğeri ise Ümmü Eymen validemizdi. Bkz: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 3, s. 212

mü Eymen, O'nu getirip Mekke'de dedesi Abdülmuttalib'e emanet etti. Kavminin efendisi olan Abdülmuttalib, çok sevdiği torununu bağına bastı, O'na hem anne, hem baba olmaya çalıştı. Ama bu şefkat dolu sine, ancak iki sene bunu yapabilecekti. Efendimiz, sekiz yaşlarına gelince dede Abdülmuttalib de vefat edecekti. Allah (cc) son peygamber olarak cihana göndereceği elçisinin hiç kimselere yaslanmasını istemiyordu. Bundan dolayı baba, anne, dede birer birer hayatından çıkmıştı/çıkarılmıştı. Dedenin vasiyeti gereği Efendimiz (sas) öz amcası Ebû Talib'in evine gidecek ve uzunca bir süre yaşlı amcanın yanında kalacaktı.

Efendimiz (sas) Ebû Talib'in yanında kalmaya başladığı o günlerin birinde, bir gün bir talep üzere amcasının huzuruna çıkacaktı. Daha sekiz yaşlarında olan bu yetim çocuk, yaslanmadan yaşamının değerini âleme öğretircesine amcasına çalışmak istediğini söyleyecek ve çobanlık süreci böylece başlayacaktı.¹⁷ Yıllar süren bu çobanlık işi, Efendimiz'e (sas) nübüvvetin o ağır yükünü taşıma noktasında bir hazırlık aşamasına dönüşecekti.¹⁸ O günlerine dair Efendimiz (sas) bazen hatırlarını Sahâbe ile paylaşacak, nasıl elinin emeği ile o günlere geldiğini beyan edecekti. O (sas) bir gün şöyle diyecekti: **"Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, o çobanlık yapmış olmasın?"** Sahâbe: "Ya Resûlüllah! Sen de mi?" diye sorduklarında: **"Evet. Ben de Mekke'nin Karârit mevkiinde"¹⁹ koyun güderdim**²⁰ demiş,²⁰ o günlere ait hatıralarının bazılarını onlara anlatmıştı.

17. İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 1, s. 80

18. Efendimiz (sas) çobanlık günlerinden o kadar çok istifade etmişti ki, yıllar sonra Ashab'ına bazı nasihatler vermek istediği zaman, çoban örneği üzerinden verirdi. Mesela; **"Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz..."** (Buhârî, *Cum'a*, 11; Müslim, *İmâre*, 5) **"Çobanların en kötüsü sürüsünü suya ite kaka götürendir."** (Müslim, *İmâre*, 5; Beyhakî, *es-Sünen*, c. 7, s. 161)

19. Bazı siyer yazarlarına göre *Karârit*, Mekke'de bir mevki ismi iken, (Halebi, *İnsânü'l-Uyûn*, c.1 126; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, c.2, s. 245,) başkalarına göre ise bu kelime *karat*'in çoğuludur ve bir para birimidir. Mekkelilere göre dinarın 1/24'üne, Iraklılara göre ise dinarın 1/20'sine tekabül etmektedir. el-Firuzâbâdî, *Kâmusu'l-Muhît*, s. 620

20. Buhârî, *İcâre*, 2; Müslim, *İman*, 302

Sekiz yaşından on iki yaşına kadar çobanlığını devam ettiren Efendimiz, on iki yaşlarına gelince ticarî hayatının ilk adımı sayılan *Busra* seyahati için yola koyulacaktı. Kureyş'in hazırladığı ticarî kervana Ebû Talib katılma kararı verince, Efendimiz'e de gelmek isteyip, istemediğini soracaktı. Efendimiz, sevinçle gelmek istediğini söyleyince, halaları o yaşta bir çocuğun zorlu bir yolculuğa çıkmasını uygun görmediklerini söyleyeceklerdi. Bunun üzerine Ebû Talib, yeğenini götürmekten vazgeçecekti. Buna çok üzülen hatta ağlayan Efendimiz, amcasının tekrar karar değiştirmesine vesile olacak, yeğenini üzgün bir halde bırakmak istemeyen amca, onu kendisi ile birlikte götürmeye karar verecekti. ²¹ Bu ilk ticarî seyahat başta *Rahib Bahira* hadisesi olmak üzere birkaç hatıranın yaşanmasını sağlayacaktı. Böylelikle daha on iki yaşlarında iken Efendimiz (sas) bu seyahati ile ticaret hayatına ilk adımını atacaktı.

Bu seyahatin üzerinden dört yıl geçtikten sonra, Efendimiz (sas) on altı yaşlarında iken diğer amcası Zübeyr b. Abdülmutilib ile birlikte Yemen'e gidecekti. Kaynaklarımız bu ticarî seyahate dair de bazı hadiseler nakletmektedirler. Efendimiz'in (sas) bu yolculuk esnasında kervanın içerisinde kimselerin yatıştırmadığı kızgın bir deveyi yatıştırması ve sel suları ile dolup taşan vadide, kervandakilere rehberlik yaparak onları sağ-salim karşı tarafa geçirmesi kendisine olan hayranlığı arttıracaktı. ²² Bu ikinci seyahatte, Efendimiz'in ticarî sahada yavaş yavaş ilerlemesini sağlayacaktı.

Yirmili yaşlara gelince tarih, O'nu (sas) ticaretin vesile olduğu bir müessese içerisinde kayıt edecekti. Bu müessese *Hilfû'l-Fudûl* denilen faziletli birliği idi. Bu birliğin kurulma sebebi şu idi: Yemenli Zübeyd kabilesinden bir adam malını satmak üzere Mekke'ye getirmiş, malının büyük bir miktarını ise Mekke'nin tanınmış tüccarlarından Âs b. Vâil'e satmıştı. İş paranın ödeme-

21. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, c.2, s. 24, 25; Taberi, *Tarih*, c.2, s. 194

22. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 277

sine geldiğinde Âs b. Vâil, parayı ödememiş, bir de yabancı olan bu tüccarı tehdit etmeye başlamıştı. Yemenli tüccar çaresizlik içerisinde Mekke’de sayılı birkaç şahsın yanına gitmiş ve bu konuda kendisine yardımcı olmalarını istemişti. Ama bunlar, mazlumun yanında yer alacaklarına, Âs b. Vâil’in nüfuzundan korkarak, onun yanında yer almış, adamı da azarlamışlardı. Yemenli tüccar böyle bir hale düşünce Ebû Kubeys dağına çıkmış; “Ey Fihri/Kureyş ahalisi!” diye bağırarak, uğradığı zulmü şiirler okuyarak insanlara anlatmış ve bu konuda onlardan yardım istemişti. Bu çağrıya ilk icabet eden Efendimiz’in (sas) amcası Zübeyr olmuş, insanlar yaşlı ve cömert bir zat olan Abdullah b. Cüd’an’ın evinde toplanmış, “*kim olursa olsun zalime karşı, mazlumdan yana olma*” ilkesi ile bu birliği oluşturmuşlardı. İlk olarak da bu birlik Yemenli tüccarın alacağını Âs b. Vâil’den tahsil etmişti.²³ Bu birlik içerisinde yaşı o günlerde yirmi olan Efendimiz olduğu gibi yaşı on sekiz olan Ebû Bekir de vardır. Efendimiz (sas) bu birliğin önemini yıllar sonra şu sözü ile beyan edecekti: “*Ben İslâmiyet öncesinde Abdullah b. Cüd’an’ın evinde yapılan sözleşmeye şahit olmuştum. Benim için o, vadi dolusu kırmızı develerden daha hayırlıdır. Vallahi! Eğer İslâmiyet döneminde de bir daha çağırıysaydım, o evdeki ittifaka yine katılırdım.*”²⁴

Efendimiz’in (sas) yirmi yaşlarında iken ticarî bir vesile ile kurulan bu birlikte yer alması, o yaşlarda aktif bir ticarî hayatın içerisinde yer almakla birlikte mevcut durumun ortaya çıkardığı aksaklıkları giderme konusunda da ne kadar hasas olduğunu görmemiz açısından önemlidir. O (sas) ticarî hayatın içerisinde yer almakla birlikte, mevcut durumun ortaya çıkardığı aksaklıkları giderme konusunda da ne kadar hasas olduğunu Siyer’in sayfaları içerisinde görmekteyiz. İnsanlara hayranlık veren o muhteşem ahlakı ile her türlü sıkıntılı işin çok rahat yapıldığı bir zeminde, nübüvvet öncesinde bile haliyle, edasıyla, sözleriyle ve ahlakıyla

23. İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 1, s. 129; İbn Esir, *el-Kamil*, c. 2, s. 41

24. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 1, s. 90

la örnek oluyordu. O günlere dair bir hatırayı kaynaklarımız bize şöyle anlatırlar.

Efendimiz (sas) sonradan Müslüman olacak olan Abdullah b. Ebî Hamsâ ²⁵ isimli bir tüccardan vadesi belirlenen borç bir mal almıştı. Belirlenen günde Efendimiz (sas) borcunu ödemek için sözleşilen yere gimiş, ama Abdullah'ı bulamamıştı. Üçgün boyunca ara ara o mekana gitmiş ve borçlu olduğu şahsı beklemişti. Üç günün sonunda Abdullah çıkıp gelmiş, muhteşem ahlakın sahibi olan Efendimiz, Abdullah'a şöyle demişti: **“Ey delikanlı! Bana zahmet verdin, üç gündür burada seni bekliyorum.”** ²⁶

Sermaye-Emek Ortaklığı ve Başlayan Yeni Süreç

Efendimiz (sas) yirmi üç yaşlarına geldiği zaman birkaç yıl sonra hanımı olacak olan Mekke'nin en zengin ve en asil kadını Hatice bint Hüveylid ile *mudarebe* ortaklığı üzerinden bir ticaret başlattı. Mudarebe; sermaye-iş ortaklığı idi. Sermayeyi veren Hz. Hatice, o sermayeyi emniyet ve doğrulukla işletip, belirlenen kâr üzerinden payını alacak olan Efendimiz'di. Hz. Hatice o yıllar uluslararası ticaretini yapacak birilerini arıyordu. Aslında Hz. Hatice birkaç kez Yemen'e yolladığı ticarî kervanlarını, genç ve çok kabiliyetli olan Ebû Talib'in yetimi Muhammed ile göndermiş ve ondan çok da memnun kalmıştı. Belki Hz. Hatice'nin aklından yine O geçiyordu ama açıkça söyle(ye)memiş, böyle birini aradığını Mekke'de duyurmuştu. Bu duyuru Mekke'nin en önemli gündem maddesi olmuştu. Çünkü Hz. Hatice çok büyük bir kervan Şam'a yollayacaktı. Bu kervan şimdilere kadar yola çıkan en büyük Kervan'dı. Hatta İbn Sa'd Tabakât'ında, bu kervanın büyüklüğünü belirtmek adına; **“Tüm Mekkelilerin mallarına denk bir kervandı”** demektedir. ²⁷

25. Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, c. 3, s. 218

26. Ebû Davud, *Edeb*, 82; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 9, s. 57

27. İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 18,19

Ebû Talib böyle bir kervan için adam arandığını duyunca hemen yeğeni Muhammed'i çağırdı ve ona dedi ki: "Ey Muhammed! Duydum ki Hüveylid'in kızı büyük bir kervan yola çıkacakmış. Bu kervan seninle gitmeli. Çünkü bizim maddi imkânlarımız yok ve oradan elde edilecek kazanca ihtiyacımız var. Eğer kabul edersen ben gidip, Hatice ile pazarlık edeyim, kime ne veriyorsa sana iki katını versin,²⁸ çünkü o senin eminliğini çok iyi biliyor, bu teklifimi kabul edeceğini zannediyorum." Efendimiz yaşlı amcasını güzellikle dinledi ve ona dedi ki: "**Sen nasıl istersen öyle olsun amca, bilirsin ki ben asla senin sözünden çıkmam ve seni dinlerim.**" Ebû Talib yeğeninin yanından ayrılınca doğru Tahire lakablı Hatice'nin yanına geldi. Kervanlarını götürecek ortak olarak yeğeni Muhammed'i ona önerdi ve iki kat ücret talebinde bulundu. Hatice bu talebe şöyle yanıt verecekti: "*Ey Ebû Talib! Doğrusu sen Muhammed'e layık bir ücret istemiş bulunuyorsun. Eğer benden kat kat daha fazlasını istemiş olsaydın bile ben itiraz etmeden ona verirdim.*"²⁹

Hatice validemiz, kervanı Efendimiz ile göndermeye, talep edilen ücret mukabili kayıl oldu ve farklı bir hal hissettiği Muhammed'i biraz daha yakından tanımak için yol boyunca O'na eşlik edip, onu gözlemlesin diye de *Meysere* isimli hizmetlisini kervanla birlikte göndermeye karar verdi. Üç ay sürecek olan bu ticarî yolculuk boyunca birkaç hadise cereyan etmiştir. Kaynaklarımızın bize aktardıkları bu bilgiler ışığında biz, Efendimiz'in (sas) ticarî ahlakına dair çok güzel mesajlar görmekteyiz. Nübüvvet öncesi dönemde yaşadığı toplumun *Muhammedü'l-Emin* diye isimlendirdikleri Efendimiz'in bu hatıralarını, ticarî ahlakımızın yeniden gözden geçirilmesine vesile olması dua ile aktarıyoruz.

İlk rivayeti bize İbn Sa'd nakletmektedir. Bu rivayete göre,

28. Bu ücretin ne kadar olduğu konusunda kaynaklarımızda şöyle bir bilgi vardır: Hz. Hatice, görevlendireceği şahsa iki genç deve vermeyi tahahhüt etmişken, Ebû Talib'in teklifi gereği dört genç deve vermeyi kabul etmiştir. Bkz: İbn Hişâm, *Sîre*, c. 1, s. 203; Taberî, *Tarih*, c. 2, s. 35; Halebi, *İnsanü'l-Uyûn*, c.1, s. 132-133
29. İsfehâni, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1/178

Şam'da bir pazarda Efendimiz kervana ait bazı mallarını satmaktadır. O anda aslen Yahudi olan bir tüccar Efendimiz'i uzaktan seyretmektedir. O, biraz dikkat kesilince, Efendimiz'in bambaşka bir ahlakta ve yapıda olduğunu fark edecektir. Çünkü O ticaretle *semahat* yani kolaylığı kendisine en önemli ilke olarak edinmiştir. Ne satarken, ne alırken asla başkalarını zora sokmuyor, yemin etmiyor ve yemin edilmesini hoş görmüyor, muhataplarının yemin etmesi için de, herhangi bir zemin hazırlamıyordu.³⁰ Bu noktada çokça yaptığımız bir yanlışın altını bu vesile ile çizmekte yarar var: Yapılan yanlış şu ki; sanki Allah Resûlü'nün tüm sünnetlerine temessuk etmişiz gibi; "*pazarlık sünnettir*" deyip, satarken ve alırken sınırları zorlamamızdır. Evet, doğrudur, pazarlık sünnettir. Ama asıl sünnet olan semahattir, yani kolaylıktır, zora sokmamaktır, üç kuruş fazla alıp, eksik verme adına yeminler edip, yeminler ettirilmesine sebep olup ortamı germemektir. Yıllar sonra, Hz. Aişe annemize Efendimiz'in (sas) ticarî ahlakını soran Ebû Abdullah el-Cedelî, Aişe annemizden şöyle bir cevap alacaktı: "*O, haddi aşan, sözlerinde ve fiillerinde taşkınlık yapan bir kimse değildi. Çarşıda/pazarda bağırıp, çağırılmaz, kötülüğe kötülük ile karşılık vermezdi. Aksine, affeder ve hoşgörülü davranırdı.*"³¹

Allah Resûlü nübüvvet öncesi böyle bir ahlak ile Şam'ın pazarında herkesi hayran bırakıyordu. Başkaları bir heybelik malları saatlerce süren pazarlıklarla alıp satarlarken, Muhammedü'l-Emin kolaylık ilkesi ile çok rahat bir biçimde alışverişini yapıyordu. Uzaktan bu alışverişleri hayranlıkla izleyen Yahudi tüccar, Efendimiz'i daha yakından tanıma adına onunla alışveriş yapmak istedi. Geldi ve Efendimiz'in satmak istediği mallara talip oldu. Fiyatını sordu ve pazarlık yapmaya başladı. Pazarlığı biraz uzatınca, Yahudi tüccar Efendimiz'in Mekkeli olduğunu öğrendiği için, Mekke'nin en meşhur putları olan *Lat* ve *Uzza* adına Efen-

30. Bu konuda Efendimiz'in (sas) şu beyanı hiçbir zaman unutulmamalıdır: "*Ticaretle yemin, mal için sürüm sebebi olabilir, ama hakikatte ise kazancın bereketini yok eden bir şeydir.*" Buhârî, *Buyû*, 26; Müslim, *Müsâkât*, 131

31. Tirmizî, *Birr*, 69

dimiz'den yemin istedi. Bir anda ortam gerildi ve biraz önce ticaret yaparken herkese tebessüm dağıtan Muhammedî çehre birden gadaplandı, akideye, inanca ait bir talep söz konusu olunca kaşlar çatıldı, sesler gürleşti ve Şam'ın pazarı geleceğin Peygamberinden şu sözleri işitti: **“İnanmadığım ve bu güne kadar değer vermediğim cansız nesnelere adına beni yemine mi çağırıyorsun? Bana sevimsiz gelen o putlar adına asla yemin etmeyeceğim.”**³²

Bu söz bir anda Şam'ın pazarının havasını değiştirdi. Çünkü Mekkelileri ticaret vesilesi ile çok iyi tanıyan Şamlılar ilk kez böyle bir söz ile karşılaşacaklardı. Yahudi tüccar daha fazla sözü uzatmadan alacağını almanın şaşkınlığı içerisinde Meysere'nin yanına vardı ve ondan bu genç tüccar hakkında bazı şeyler sordu. O anlarda olan-biteni nefesini tutmuş, izleyen Meysere'den Muhammed'in kimliğine dair bilgileri öğrendi.

Yolculuk esnasındaki, ikinci rivayeti de bize yine İbn Sa'd nakletmektedir. Meysere, Muhammedü'l-Emin'de müthiş bir güven görmüştü. Hesaplarında öyle bir hassasiyet içerisindeydi ki, içtiği bir kase suyun bile hesabını yapmaktaydı. Bir aralık Meysere, Efendimiz'in hesap kitap işleri ile meşgul olduğunu gördü ve yanına vardı: “Ey Muhammed! Saatlerdir ne yapıyorsun burada?” dedi. Efendimiz dedi ki: **“Ey Meysere! Kervanın hesapları ile kendi özel hesaplarımı ayırmıştım. Ama nasıl yapmışsam küçük bir karışma olmuş. Kervanın parası mı benim parama karışmış, benim param mı kervanın parasına karışmış bilemiyorum? Bu şüphe içerisinde daha fazla bocalayacağıma, sen şahit ol ki, tüm paramı kervanın parasına katıyorum. Kervanın bir tek dirhemi bana geçeceğine benim onlarca dirhemim kervanın hesabına geçsin.”**³³ Meysere'nin dili tutulmuştu. Meysere, yıllardır, onlarca tüccar ile bu tür seyahatlara çıkıyordu, ama böylesi birini hiç görmemişti.

Üçüncü rivayeti ise başta İbn İshak ve İbn Hişam olmak üzere, birçok siyer ve tarih kitabı naklederler. Kervan, satacağını

32. İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s.130

33. İbn Sa'd, *a.g.e.*, c.1, s.130

satmış, alacağını almış dönüş için yola koyulmuştu. *Busra* denilen mevkide konaklamışlardı. *Kervan* içerisinde bulunanlar her biri farklı bir mekânı tercih etmiş, istirahatâya çekilmişlerdi. Efendimiz de istirahat için pek de kimsenin tercih etmediği yaşlı bir çınar ağacının altını tercih etmişti. Çünkü bu ağacın O'nda bir hatırası vardı. O ilk Şam seyahatinde amcası ile bu ağaç altında oturmuş ve *Rahip Bahira* ile bu ağaç altında tanışmıştı. Şimdi *Rahip Bahira* vefat etmiş, yerine *Rahip Nastura* geçmişti. *Rahip Nastura* manastırının penceresinden gelip o ağacın altında oturan genci hayranlıkla izlemiş ve daha fazla dayanamadan *Meysere*'nin yanına koşmuştu. *Nastura*, *Meysere*'ye "Kim bu genç?" diye sormuştu. *Meysere* demişti ki: "O, Muhammed b. Abdullah'tır. Harem ehlinde bir gençtir." *Rahip Nastura* bu cevap karşısında demişti ki: "*Vallahi! Bu ağacın altında bu güne kadar Nebilerden başka oturan olmadı. Ben inaniyorum ki, bu genç ümmetin beklediği son peygamberdir. Ne olur ona çok iyi bakın.*"³⁴ *Rahip Nastura* sonra heyecanla Efendimiz'in yanına koşmuş, yanı başına oturmuş, O'nunla biraz sohbet etmiş ve alnından öperek ona olan muhabbetini dile getirmişti.

Meysere, tüm bu olan bitenleri zihnine bir bir kaydediyordu. Böylelikle yolculuk tamamlanmış, *kervan* Mekke'ye ulaşmıştı. Efendimiz, sermaye sahibi olan *Hatice*'nin yanına gitmiş ve büyük bir dikkat ile *kervan*'ın hesaplarını ona teslim etmişti. *Hatice* validemiz, Efendimiz'in hassasiyetine ve güvenilirliğine hayran olmuştu. O sefer sırasında *kervan* büyük bir kâr elde etmişti. *Hatice* validemiz, Efendimiz'in bu dürüstlüğünü takdir etmiş ve kararlaştırılan ücretin daha fazlasını vermiş, ayrıca çeşitli hediyelerle de memnuniyetini ifade etmişti. Bu ticaret daha sonra kutlu bir evliliğin vesilesi olmuştu.³⁵

34. İbn Hişam, *Sîre*, c. 1, s. 250; İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s. 130

35. Yapılan ticaret ve sonrasındaki evlilik hayatının ayrıntıları hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin; *Risalet Davası'nın Annesi* Hz. *Hatice*, s. 37-124

Yapılan kutlu evlilikten sonra da Efendimiz (sas) ile hanımı Hz. Hatice arasındaki ortaklık devam etmiş, Efendimiz mülkiyet hakkı hanımında olmak üzere yıllarca bu ticareti devam ettirmişti. Yirmi beş yıl süren bu evlilik, o hane de doğan altı çocuk, on beş yıl nübüvvetten önce, on yıl nübüvvetli günlerde hep saâdet üzerine yürümüştü. Hz. Hatice annemiz İslâm döneminde tüm malını kendi isteği ile Allah yolunda infak etmiş bu davranışı ile de Efendimiz'den bir ömür hayırla yâd edilme şerefini kazanmıştır. Onun Efendimiz'in (sas) dünyasındaki değerini birçok rivayet bize aktarır da, biz sadece bir rivayet üzerinden bu sevgiyi ve vefayı anlamaya çalışalım.

Mekke fethedilmiş, Kâbe putlardan temizlenmiş; Bilal, Mekke'nin semalarına artık hiç susmamak üzere Ezan-ı Muhammediye'yi duyurmuştu. Allah Resûlü Kâbe'nin avlusunda durmuş, kendisine gelen yüzlerce meseleye çözümler getirmeye başlamıştı. Bir anda Allah Resûlü yaşlı, beli bükülmüş, eli bastonlu bir ihtiyar hanımın kendine doğru geldiğini görmüştü. Hemen haykırmıştı; **“Açın yolu, gelen hanıma yol verin.”** Emir yerine getirilmiş, yollar açılmış, ihtiyar hanım adım adım Allah Resûlü'nün huzuruna gelmiş, Efendimiz sırtındaki cübbeyi çıkarıp yere sermiş ve bu hanımı yanına oturtmuş ve onunla sohbet etmeye başlamıştı. Allah Resûlü o kadar içten bu ihtiyar hanım ile sohbet ediyordu ki, tüm Sahâbe heyecanla kadının kimliğini merak etmeye başlamışlardı. Efendimiz zaman zaman gülüyor, zaman zaman duygulanıp ağlıyor, zaman zaman hiç konuşmadan bakışlarını ufukların ötesine dikiyordu. Bir müddet sonra o ihtiyar hanım gidiyordu. Aişe validemiz büyük bir merak ile Efendimiz'in yanına geliyor: “Ya Resûlullah! Kimdi biraz önceki yaşlı hanım? Onunla neler konuşuyordunuz?” diye soruyordu. Allah Resûlü: **“Ey Hümeiram! Gelen Hatice'min arkadaşıydı; onunla Haticeli günleri anımsadık”** diyordu.³⁶ Efendimiz isim vermiyor ama ihtimaldir ki gelen hanım, evliliklerine vesile olan Nefise bint Münye'dir.

36. Dimaşkı, *Subu'l-el-Hüda*, c.11, s. 178

O anda Aîşe validemiz dayanamayacak ve diyecektir ki; “*Ya Resûlüllah! Nedir hep Hatice, Hatice deyip duruyorsun. Allah şimdiden daha hayırlısını ve gencini sana nasip etmişken sen yine de hep Hatice Hatice diyorsun.*” Bir anda Efendimiz’in mübarek yüzünün rengi değişir, gadaplanır ve Aîşe’nin şahsında Hatice’nin değerini âleme duyurmak adına şöyle der: “*Hayır vallahi! Allah Hatice’den daha hayırlısını bana nasip etmedi. Herkes beni yalanlar-ken o beni doğruladı. Herkes kapıları yüzüme kapatırken o kapısını bana açtı. Herkes beni malından mahrum ederken o malı ile mülkü ile bu Risalet davasını destekledi. Şimdi söyleyin onun gibisi var mı?*”³⁷ Bu sözler Efendimiz’in dünyasında Hatice annemizin yerinin ne olduğunu gösteren sözlerden sadece bir tanesidir.³⁸

Peygamberimiz’in (sas) Mekke’deki Ortağı

Hız. Peygamber’in (sas) yirmili yaşlarda başladığı ve Medine’ye hicret edene kadarda ara ara fasılalar olsa da çoğu zaman devam ettirdiği ticarî hayatında birçok kimse ile ortaklığı, ticareti veya münasebeti olduğu muhakkaktır. Ancak Mekke dönemi rivayetlerinin azlığı sebebi ile şu an biz o günlere ait çok fazla malumata ulaşamıyoruz. Elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde konuyu değerlendirdiğimizde Cahiliye döneminde, Efendimiz’in es-Sâib b. Ebû’s-Sâib³⁹ isminde bir ortağı olduğunu görüyoruz.

Ebû’s-Sâib’in adı, Sayfi b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’dur. es-Sâib’in annesi, Zeyneb bint Osman b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’dur. Zeyneb’in annesi ise, Safiyye bint Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf’tır.

37. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 6, s. 117

38. Efendimiz’in (sas) Hz. Hatice’ye olan sevgisinin boyutunu şu söz üzerinden düşünmek de gerekir. Bir gün Efendimiz (sas) şöyle buyuracaktır: “**Ben, O’nun (Hatice’nin) sevgisiyle rızıklandırıldım.**” Müslim, *Kitabül-Fedâil*, 75

39. İbn Hacer, *Kays b. es-Sâib*’i anlattığı kısımda, Efendimiz’in ortağının Kays olduğunu söyler, daha sonra buna dair itirazları belirtir ve doğrusunun es-Sâib b. Ebû’s-Sâib olduğunu delileri ile ortaya koyar. Bkz: İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 684

Es-Sâib'in oğullarından Abdullah, Hz. Peygamber'i (sas) görmüş, Sahâbe olma bahtiyarlığına ermiş ve Efendimiz'den rivayette bulunmuştur. Diğer oğlu Abdurrahman ise Cemel savaşı günü öldürülmüştür. Onun Avzallah ve Evse isimli çocuklarının anneleri, Remle bint Urve Zü'l-Bürdeyn'dir. O, Rebî'a b. Riyâh b. Ebû Rebî'a b. Abdümenâf b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa kabilesine mensuptur. es-Sâib'in diğer bir oğlu olan Atâ'nın annesi ise Benî Âmir'den Ümmü'l-Hâris bint el-Hâris b. Hübeyre'dir. Onun kızlarından Humeyde'nin annesi, Huzâ'a'dan Fâtıma bint el-Esved b. Halef b. Es'ad b. Âmir b. Beyâda'dır.⁴⁰

İbn Sa'd, es-Sâib'in, Efendimiz (sas) ile ortaklığını şöyle anlatıyor:

“O[es-Sâib b. Ebu's-Sâib], İslâm'ın ilk zamanlarında Resûlullah (sas) ile ticarete ortaklık yapardı. Mekke'nin fethi günü olunca Müslüman olmaya geldi. Resûlullah (sas), ona şöyle dedi: **“Merhaba kimseyi aldatmayan ve çekişmeyen kardeşim ve ortağım es-Sâib! Cahiliye devrinde [Allah katında] kabul edilmeyen işler yapardın. O işleri soy ve akrabalık için yapardın. O davranışların bugün [Müslüman olduğun için] artık senden kabul ediliyor.”**⁴¹

İbn Hacer ise o günü, es-Sâib'in lisanından şöyle anlatır: “Mekke fethedildiği gün bazı Sahabîler beni alıp Resûlullah'a götürdüler. Onlar beni Resûlullah'a takdim ederlerken, Osman ve kimileri beni övmeye başladılar. O zaman Allah Resûlü buyurdular ki: **“Onu bana öğretmeyin/övmeyin. O benim cahiliye döneminde ar-kadaşımı. Onu ben ta o günlerden tanırım.”**⁴²

Efendimiz (sas) es-Sâib b. Ebü's-Sâib'i yıllar önce tanıdığını ve onun iyi biri olduğunu işte böyle ifade edecekti. es-Sâib b. Ebü's-Sâib ise, Peygamberimiz ile olan ticaret hayatını hep hayırla yâd edecek ve O'nun çok iyi bir ortak olduğunu söyleyecekti. Diyecekti ki: **“Cahiliye devrinde Resûlullah benim ortağım-**

40. İbn Sa'd, Tabakât, c. 6, s.93

41. İbn Sa'd, Tabakât, c. 6, s.93

42. İbn Hacer, a.g.e, c. 1, s. 685

*di. O çok güzel bir ortaktı. Hiç münakaşa etmez ve boş yere mücadele yapmazdı.”*⁴³

Es-Sâib b. Ebü's-Sâib bu sözleri ile Efendimiz'in (sas) ticarî ahlakının nasıl olduğunu beyan etmiş oluyordu. Aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen, bir ortağın diğer ortağı hakkındaki bu sözleri bu çağın insanları olarak bize bazı mesajları vermesi gerekir. Bu mesajları alma duası ile...

Peygamberimizin (sas) Medine'deki Ticarî Hayatı

Efendimiz (sas) on üç yıl süren zorlu Mekke hayatından sonra eski adı *Yesrib* olan ama iman şehri olacağı için Peygamberimiz tarafından *Medine* diye isimlendirilen o güzel beldeye ailesi ile birlikte hicret etti. Hicretten sonra orası artık bir İslâm devleti idi, Peygamberimiz de bu devletin başkanı/reisi idi. Çok yoğun ve ağır işlerden dolayı Efendimiz (sas) Medine'de ticaretle uğraşmadı. Bir taraftan Medine İslâm toplumunu kurma çabaları, bir taraftan münafık ve Yahudilerle mücadele, diğer taraftan Medine dışında olan bitenlere karşı alınan tedbirler, gönderilen seriyyeler Efendimiz'i (sas) çok meşgul ediyordu. Peki, böyle bir zeminde Efendimiz (sas) geçimini nasıl sağlıyor, ailesinin ihtiyaçlarını nasıl karşılıyordu? Bilinen bir hakikat var ki, işin başından sonuna kadar, Peygamberimiz devletten bir maaş almamıştır. Böyle bir maaş almadığı gibi ailesinden de ciddi bir miktarda herhangi bir mal da kendisine kalmamıştı.⁴⁴ Babasından

43. İbn Hacer, *a.g.e.*, c. 3, s. 1633

44. Önceki sayfalarda Efendimiz'e baba ve annesinden kalan mirasları belirtmiştik. Kaynaklarımızda Hz. Hatice'nin vefatında, Efendimiz'in (sas) yıllarca oturduğu ve çocuklarının tamamının doğduğu Merve tepesine yakın olan evinde ve bir miktar malında kaldığı söylenir. Bu evinde Akil tarafından satıldığı, ya da Ebü Leheb'in oğlu Uteybe'nin el koyduğu rivayet edilir. Bu evin daha sonraları Muaviye b. Ebi Süfyan tarafından mescid haline getirildiği, Osmanlı zamanında da oranın genişletilerek korunduğu bilinir. Ezraki, *Ahbaru Mekke*, c. 2, s. 199; Fakihi, *Ahbaru Mekke*, c. 3, s. 270; c. 4, s. 907

kendisine intikal eden Mekke'deki evini de amcasının oğlu olan Akil b. Ebî Talib satmıştı.⁴⁵ Dolayısı ile Efendimiz (sas) hicret edip geldiğinde ne Mekke'den ne Medine'den her hangi bir mal varlığı yoktu. Bununla beraber kendisinin ve ailesinin sadaka/zekât alması da helal değildi. O (sas) diyordu ki: **“Şüphesiz ki bu zekât, insanların mallarının kiridir. O, ne Muhammed'in kendisine ve ne de O'nun ailesine helaldir.”**⁴⁶ Yine Efendimiz (sas) Yemen halkına gönderdiği mektupta şöyle demişti: **“... Şurasını biliniz ki Resûlullah, sizlerin zengin ve fakirlerinizin dostudur. Ne Muhammed'e ve ne de onun ailesine zekât helal değildir. Zekât, yalnızca mallarınızın temizlenmesi için olup Müslüman ve Müminlerin fakirlerine mahsustur.”**⁴⁷

Hal böyle olunca Efendimiz'in (sas) Medine'nin ilk günlerinde ailesini geçindirmek için tek bir yolu kalıyordu. O da gelen hediyelerdi. Bunlarda hicretin ilk yıllarında çok fazla değildi. Bundan dolayı Efendimiz (sas) ve annelerimiz olan hanımları, çok ciddi sıkıntılar yaşıyor, günler boyunca evlerinde sıcak bir yemek bulamadıkları oluyordu. Hz. Aişe annemiz, yeğeni Urve'nin bir sorusu üzerine bu hali bize şöyle tasvir ediyordu: **“Vallahi ey kız kardeşimin oğlu! Biz hilali görüyorduk, sonra (başka) bir hilale, sonra (başka) bir hilale, sonra (başka) bir hilale bakıyorduk. İki ayda üç hilal görüyorduk da, Resûlullah'ın (sas) evlerinde (yemek pişirmek için) ateş yakılmadığı oluyordu.”** Urve bunun üzerine **“Peki teyze, öyle ise sizin maişetiniz neydi (ne ile geçiniyordunuz)?”** diye sordu. Hz. Aişe: **“İki siyah olan hurma ve su ile geçiniyorduk.”**⁴⁸ Ancak Resûlullah'ın (sas) Ensâr'dan bir kısım komşuları vardı. Onların da

45. Mekke Fethi sırasında Sahâbe: “Ya Resulullah! Mekke'de kendi evinizde mi kalacaksınız?” diye sorduklarında Efendimiz: **“Akil bize ev mi bıraktı?”** diyerek, evinin satıldığını söylemişti. Bkz: Buhârî, *Hac*, 44, *Cihad*, 180, *Megazi*, 48; Müslim, *Hac*, 439

46. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 11, s. 72

47. Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 81

48. Medine hurması genelde siyah olduğundan, Arap dilinde de yeme, içmeye galip olduğundan hurma ile suya iki siyah denmiştir.

sağmal malları vardı. Resûlüllah'a onların sütlerinden gönderirler ve biz de onlardan içerdik." diye cevap veriyordu. ⁴⁹

Bu zorlu hal ganimetlerin beşte birlik kısmının Efendimiz'e (sas) ayrılması ve Fey gelirlerinden bir kısmının tahsis edilmesi zamanına kadar devam etti. Bedir ve Kaynukaoğulları Gazvesi'nin ardından Hicretin 2. yılında nazil olduğu söylenen Enfal Süresi'nde, Rabbimiz şöyle buyurmuştu: **"Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlü'ne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir."** ⁵⁰

Fey gelirlerine gelince, bunlar ganimet malları dışında Gayr-i Müslimlerden alınan haraç, cizye, uşûr (ticarî mal vergisi) ve diğer bazı gelirleri ifade etmektedir. ⁵¹ Bu alanda elde edilen ilk arazi Hicrî 3. yılda Uhud Gazvesi sırasında, Nadiroğulları'ndan olan Yahudi bilgin Muhayrik'in vasiyet yolu ile bıraktığı yedi bahçe olmuştur. ⁵² O günden sonra da bu tarz gelirler artarak devam etmiştir. ⁵³ Bu gelirler peygamber evinde kısmî bir rahatlama sağla-

49. Buharî, *Hibe*, 1, *Rikâk*, 17; Müslim, *Zühd*, 28; Ahmad b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 2, s. 405

50. Enfal Süresi, 8/41

51. Fayda, Mustafa; *DÎÂ*, c. 12, s. 511

52. Bu yedi bahçe o gün için Medine'nin en güzel bahçeleri idi. Şu an bilen yerleri biline bu bahçelerin isimler şunlardır: E'vâf, Sâfiye, Delâl, Meyseb, Berka, Hüsna ve Meşrebetü Ümmü İbrahim. Bkz: Vakıdı, *Kitabü'l-Meğazi*, c.1, s. 259; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 18

53. Hz. Peygamber'in, Hicret'in 6. ve 7. yıllarında, 7. ya da 20 âdet devesi ile 7 âdet keçisi bulunduğu ve çobanı ona her gün 2 kırba süt getirdiği aktarılmaktadır. Yine, Medine'de Hz. Peygamber'in *Mehrûz* adlı bir çarşısı olmuştur. Hicrî 4. yılda Benû Nadîr'in ganimetlerinden payına düşen bir arâzisi, Hicrî 6. yılda Vâdî'l-Kurâ arâzisinin üçte biri, yine Hicrî 6. yılda Fedek arâzisi bulunmaktadır. Fedek arâzinin gelirinin yarısı Hz. Peygamber'in, kalan yarısı da arâziyi işleyen Fedek'lilerindir. Bunlardan başka, Hicrî 7. yılda Hayber gazvesinden sonra, kendisine *Ketibe*, *Selâlüm* ve *Vetiyh* adlarında 3 kale düşmüştür. Hz. Peygamber, bunlardan Ketibe'nin gelirini, hanımlarına ve akrabalarına ayırmıştır.

mış, ama infak konusunda Resûlullah'ın gösterdiği kamet bazen yine evde bir tas çorba kaynamayacak şartların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Efendimiz'in (sas) vefatından sonrada Hz. Ebû Bekir, Peygamberimizin: **“Bize mirasçı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır”**⁵⁴ beyanıyla, **“Mirasçılarım hiçbir dinarı bölüşmesinler. Hanımlarımın nafakasından ve âmilimin masrafından başkası sadakadır”**⁵⁵ uyarısını hatırlatarak, kalan tüm malları devlet hazinesine devretmiş, ailesinin nafakasını ise o hazineden ödemiştir.

Bu bahsi bir değerlendirme ile nihayete erdirelim. Rabbimiz genel bir hüküm ile: **“Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”**⁵⁶ demiştir. Dolayısı ile insan ister dünya hayatı için olsun, ister ahiret hayatı için karşılaşacağı durum çalışmasının karşılığıdır. Bu ilahî fermanın ilk muhatabı olan Efendimiz (sas) nübüvvetten önce yirmi yıl boyunca sürdürdüğü ticaretini, nübüvvetten sonra da devam ettirince Mekke müşriklerinin tepkisi ile karşılaştı. Kur'an'a da giren bu tepkilerde onlar diyorlardı ki: **“Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı! Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yeyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) bir bahçesi olmalıydı. (Ayrıca) o zalimler (müminlere): Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız! dediler.”**⁵⁷

Müşriklerin zihin dünyasında olan peygamber böyle biri idi. Onlar, Allah'ın seçilmiş elçisinin kendi alın teri ile geçinmesini, zorluklar çekerek ailesini geçindirmek noktasında bedel ödeme-

Buradan, hanımları her yıl 80 vesak hurma ve 20 vesak da arpa olmak üzere toplam 100 vesak mahsûl almışlardır. Detaylı bilgi için bkz: Ebû 'Ubeydi'l-Kâsım, *Kitâbu'l-Emvâl*, s. 14-21; el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyetü'd-Diniyye*, s. 213-218

54. Buhârî, *Nafâkat*, 2; Müslim, *Cihad*, 16

55. Buhârî, *Vesâya*, 33

56. Necm Sûresi, 53/39

57. Furkan Sûresi, 25/7, 8

sini bir türlü anlayamıyorlardı. Ama Rabbimiz, onların bu yanlış anlayışlarını düzeltmek için şöyle diyordu: “(Resûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan (vesilesi) kıldık; (bakalım) sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi hakkıyla görmektedir.”⁵⁸

Rabbimizin buyurduğu bu ilahî yasa gereği, Efendimiz (sas) ilk günden itibaren kendi elinin emeği ile geçinmeye çalışmış, Mekke’de otuz beş sene ticarî hayatın içerisinde olmuş, bu konuda ciddi bir tecrübe kazanmış ve bu kazanımları Medine Çarşısı’nın oluşumunda Müslümanların selâmeti uğruna harcamıştır. O’nun (sas) her alandaki örnek ve rehberliği ticarî alanda da çok derin izlerle kendini göstermiştir. Efendimiz’in (sas) ticarî hayata katkılarını yetiştirdiği talebeler olan Sahâbe nesli üzerinde görmek mümkündür. Nasıl talebeler yetiştirmiş? Miladi 6. asırda bu manada âleme nasıl izler bırakmış, bunu bir sonraki bölümde göreceğiz. Ama bu bölümün sonunda sizlere, Kur’an’dan ve Sünnet’ten çıkardığımız ideal bir tüccar nasıl olmalı sorusuna cevap niteliğinde bazı ilkeleri/mesajları paylaşmak isiyoruz. On tanesi Kur’an’daki bazı ayetlerden mülhem olarak, diğer on tanesi de Sünnet’ten/Hadis’ten çıkarılarak hazırlanmıştır. Hangi ayetler olduğu dipnotlarda belirtilmiş, hadisler ise hemen mesajların altına alınmış, kaynakları da aşağıya alınmıştır. Bu çalışmanın özellikle, Tüccar Peygamber (sas) bölümünün arkasına konmasının sebebine gelince, Efendimiz’in (sas) ticarî ahlakını şekillendiren mesajların neler olduğunu görmek, en güzel örnek olan Rehberimizden (sas) hayatlarımıza taşımak için örnekler almaktır.

58. Furkan Sûresi, 25/20

KUR'ANÎ İLKELER

Ey Müslüman Tüccar! Ticaretin kendine özgü bir heyecanı, gerginliği ve havası vardır. Daha çok kazanma tutkusuna kapılıp, sakın Allah'ı anmaktan, namazı ikâme etmekten, zekatı vermekten geri durmamalısın. Bir hak olan ölümü sürekli hatırlında tutmalısın ki, kaymayasın, kaydırılmayasın, sarsılmadan istikamet üzere yürüyebilesin.⁵⁹

Ey Müslüman Tüccar! İman ettiğin Rabbinin, dilediği kimseye rızıkı genişlettiğini, dilediğine ise sadece yetecek kadar verdiğini hatırlından çıkarmamalısın.⁶⁰ Sana düşen vazife yeryüzünde rızıkını aramak için gayret etmek ve ter dökmektir.⁶¹ Beşer olarak elinden geleni yapmalı, neticeyi ise Rabbine bırakmalısın ki, haddini aşmayıp, payına rıza gösterebilesin.

Ey Müslüman Tüccar! İman ettiğin Rabbin, bir imtihan gereği yeryüzüne indirdiği bazı rızıkları helal, bazılarını da haram kılmıştır.⁶² Allah'ın koymuş olduğu bu sınırlara riayet etmek senin en büyük vazifendir.⁶³ Şeytan ve dostları, ayağını kaydırmak için tüm vesileleri zorlayacak, haramları sana süslü ve kârlı gösterecektir.⁶⁴ Sen takva elbisesini iyice kuşanmalı ve her an Rabbin ile irtibatını taze tutmalısın ki, hesabını verebileceğin işlerle iktifa edebilesin.

Ey Müslüman Tüccar! Ne yaparsan yap; alırken, satarken, borçlanırken, ortaklık kurarken, hepsini kayıt altına almalısın. Kur'an'ın en uzun ayetinin⁶⁵ konusunun bu olduğunu unutmamalı ve gereğini yerine getirmelisin ki, ortaya çıkma ihtimali bulunan tüm sorunların kapısını kapatabilesin.

59. Nûr Sûresi, 24/37

60. İsrâ Sûresi, 17/30; Sebe Sûresi, 34/36

61. Cuma Sûresi, 62/10; Müzzemmil Sûresi, 73/20

62. Yunus Sûresi, 10/59

63. Hac Sûresi, 22/30

64. Enam Sûresi, 6/142

65. Bakara Sûresi, 2/282

Ey Müslüman Tüccar! Ticaretin tartı ve ölçü üzerine yürüyorsa, hakkaniyetten asla ayrılmamalısın. Her türlü yolsuzluğun kınandığını ⁶⁶ ve Medyen halkının böyle bir hilekarlıktan dolayı azaba çarptırıldığını ⁶⁷ unutmamalısın. Tartarken, ölçerken, başkasının hakkına dikkat etmelisin ki, yarın hak divanında beratını sağ elinden alabilesin.

Ey Müslüman Tüccar! Allah alış-verişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Faiz yiyenler, kıyamet günü kabirlerinden şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbeti geçirir gibi kalkacaklardır. ⁶⁸ Helal olan kazancına faizi bulaştırırsan, bereketten mahrum olursun. ⁶⁹ Allah ve Resûlü ile savaşmak istemiyorsan ⁷⁰ bulaşmamalı ve çok dikkatli olmalı; ne almalı, ne de vermelisin. Bu konuda hassasiyetini her geçen gün ziyadeleştir ki, umumi bir belaya dönüşen bu hastalıktan kendini koruyabilesin.

Ey Müslüman Tüccar! Sadakat senin en önemli ilken olmalıdır. Kur'an; siddikları, nebilerin hemen sonrasına, şehitlerin ise hemen öncesine almıştır. ⁷¹ Kaygan zeminlerde sadakati sürdürmek zordur. Bundan dolayı sadıklarla beraber olmak, sadık dostlar edinmek gereklidir. ⁷² Yanında, arkanda sadık dostların olsun ki, sürçtüğünde uyarıcı bir dil, düştüğünde uzanan bir el, yanı başında görebilesin.

Ey Müslüman Tüccar! İyiliğin ve takvanın yayılması için yardımlaşmalı, kötülüğün ve düşmanlığın artmasına engel olmalısın. ⁷³ Ne kadar sıkıntı ile karşılaşsan da, Allah'a borç verir gibi, O'nun kullarının yardımına koşmalısın. O'na verilen borçların

66. Şuara Sûresi, 26/ 181, 182; Mutaffifin Sûresi, 83/1-6

67. Hûd Sûresi, 11/85, 86

68. Bakara Sûresi, 2/275

69. Bakara Sûresi, 2/276

70. Bakara Sûresi, 2/279

71. Nisa Sûresi, 4/69

72. Tevbe Sûresi 9/119

73. Maide Sûresi, 5/2

bir kayıp değil, kazanç olduğunu unutmamalısın. ⁷⁴ İyiliğin yayılması adına gayretlerini daha da arttır ki, gerçek manada saâdete erişebilesin. ⁷⁵

Ey Müslüman Tüccar! Borçlarını ödeme konusunda çok titiz davranmalı, haksızlık etmemeli, karşılıklı rıza dışında kimseleri zora sokmamalısın. ⁷⁶ İyilikleri su-i istimal eder, insanların içerisindeki iyilik damarını yok edersen; hem kendini, hem başkalarını manen öldürmüş olursun. ⁷⁷ Bu konuda istenilen duruşu sergile ki, etrafındakileri pişman etmeyesin, işin neticesinde kimsesiz kalmayasın.

Ey Müslüman Tüccar! Sahici/kalıcı kazancın nereden geldiğini hiçbir zaman unutmamalı, zekatını tastamam verdiğin gibi, infak ve sadakalarını da arttırmalısın. Gece gündüz, gizli açık, Allah'ın sana verdiklerini O'nun yolunda harcamalı, tüm korku ve hüzünlerden emin kalmalısın. ⁷⁸ Allah bire yedi yüz veriyorsa akıllı bir tüccar olarak nasıl bu ticaretten geri durabilirsin ki? ⁷⁹ Öyleyse Allah'ı ticaretine ortak et ki, almak için değil vermek için isteyen bir ortağın sahibi olasın, vermeye doymayan biri olabilesin.

74. Bakara Sûresi, 2/245

75. Müzzemmil Sûresi, 73/20

76. Nisa Sûresi, 4/29

77. Nisa Sûresi, 4/29

78. Bakara Sûresi, 2/ 274

79. Bakara Sûresi, 2/ 261

NEBEVÎ İLKELER

Rezzak olan Allah'ın senin hakkındaki takdirine razı olmalı, bu konudaki tevekkülünü selim/sağlam bir şekilde inşa etmeli-sin ki, imanına yakışır bir kamet ortaya koyabilesin.

*“Eğer siz hakkıyla Allah'a tevekkül etseydiniz, O, sabahleyin aç gidip akşamleyin tok olarak yuvalarına dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de kesinlikle rızıklandırır.”*⁸⁰

Allah'ın koymuş olduğu helal ve haram sınırlarına riayet etmeli, şüpheli şeylerden ise yüz çevirmelisin ki, namusuna ve hay-siyetine leke sürmeyesin.

*“Helal bellidir; haram da bellidir. İkisinin arasında ise bir takım şüpheli şeyler vardır ki, insanların çoğu bunları bilmezler. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını (namus ve hay-siyetini) korumuş olur. Kimde şüpheli şeylere meylederse, her an harama düşebilir.”*⁸¹

Rızıkını aramak için sabahın erken saatlerinde evinden çıkma-lı, güneşi üzerine doğurmamalı, sen güneşin üzerine doğmalısın ki, berekete nail olabilesin.

Hız. Ali'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sas) bir gün şöy-le dua etmiştir: *“Allah'ım! Ümmetim için sabahın erken vakitle-rini bereketli kıl!”*⁸²

Alırken satarken, borç verirken, tahsil ederken kolaylığı esas al ki, ticaretini rahat yapabilesin, Allah'ın rahmetini kazanabilesin.

*“Satarken, alırken, alacağını talep ederken hoşgörülü davranıp kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetiyle muamele eylesin.”*⁸³

80. Tirmizî, *Zühd*, 33; İbn Mace, *Zühd*, 14

81. Müslim, *Müsâkât*, 107

82. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 1, s. 153

83. Buhârî, *Büyü*, 16

Sattığın malın işlevini azaltan ve değerini düşüren bir kusur varsa, bunu alıcıya açıkça söyle ki, kazancına haram katmayıp, lanete muhatap olmayabilesin.

“Kim kusurunu açıklamadığı bir malı satarsa daima Allah’ın gazabı ve meleklerin laneti altındadır.”⁸⁴

Faiz konusunda hassas olmalı, yememeli, yedirmemeli, yenilen yerde durmamalı, çok dikkatli olmalısın ki, Resûlüllah’ın çatik kaşlarına ve ağır sözlerine maruz kalmayabilesin.

Cabir b. Abdullah diyor ki: “Resûlüllah (sas) faiz yiyene, yedirene, bu işlemi yazan kâtibe ve buna şahitlik eden şahitlere lanet etti ve: **“Onların hepsi (günahta) eşittirler!”** dedi.”⁸⁵

Yaptığın işte sebat göstermeli, sabırlı olmalı ve kısa vadeli hesaplar yapmamalısın ki, işin neticesinde başarı elde edebilesin.

İmam Nafi ticaretindeki bir değişiklik ile alakalı Hz. Aişe vali demize halini anlatınca, annemiz dedi ki: “Böyle yapma! Ticaretini eski hali ile devam ettir. Ben Resûlüllah’tan (sas) şöyle işittim: **“Allah-u Teâla, sizden birine bir tarafı rızık sebebi kılarsa, bu değişinceye veya güçleşinceye kadar onu terk etmesin.”**⁸⁶

Dünya malının göz alıcı ve tatlı olduğunu, ancak Allah (cc) katında geçici ve değersiz kılındığını hiçbir zaman unutma ki, hırsı ve tamahı kuşanmayasın, onlara hak ettiği yere kadar değer verebilesin.

Resûlüllah’ın (sas) Hakîm b. Hizâm’a tavsiyesi: **“Ey Hakîm! Bu dünya malı göz alıcı ve tatlıdır. Kim bu mala engin bir gönülle ve göz dikmeksizin sahip olursa, kendisi için malı bereketlenir. Ama kim de hırs ve tamahla dolu bir kalple bu malı arzularsa, tıpkı doymak bilmeyen obur bir kimse gibi onun için malın bereketi kaçar. Veren el, alan elden üstündür.”**⁸⁷

84. İbn Mace, *Ticârât*, 45

85. Müslim, *Müsâkât*, 106; Nesâî, *Zinet*, 25

86. İbn Mace, *Ticârât*, 12

87. Buhârî, *Zekat*, 50

Malını ederinin üzerinde satmak için yanlış yollara sapmamalı ve müşterilerini asla aldatmamalısın ki, Resûlüllah'ın (sas) ümmeti olarak kalabilesin.

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Efendimiz (sas) aldatma ve aldanma riski içinde olan her türlü alış-verişi yasakladı⁸⁸ ve bir gün yaş buğdayları kurunun altına koyarak satmak isteyen satıcıyı uyararak: **“Aldatan bizden değildir!”** dedi.⁸⁹

Ticaretini dürüstlük üzerine bina etmeli ve asla doğruluktan ayrılmamalısın ki, Cennet'te en güzel dostlarla komşuluk yapabilesin.

“Dürüst ve güvenilir tüccar; peygamberler, siddiklar ve şehitlerle (Cennet'te) beraberdir.”⁹⁰

88. Ebû Davûd, *Bûyû*, 24

89. Müslim, *İman*, 164; Tirmizî, *Bûyû*, 74

90. Tirmizî, *Bûyû*, 4